

Nýggja orðabókin

Ein spegilsmynd av ósemjuni á Føroyamálsdeildini

Sjálur eri eg alt annað enn málfrøðingur og meir enn 20 ár uttanlands hava óivað tært burtur nógv av tí ríka mál- og orðatilfeingi, eg var so heppin at fáa í barna- og ungdomsárum um kanska fremst frá pápa mínum (ein av «flaggmonnunum»), abba mínum Jóhannes Paturssyni og frá kærri skaldi okkara, Hans Andriasi Djurhuus, ið var lærari mín í føroyskum í realskúlanum. Men hóast mong orð, orðafelli og máliskur soleiðis eru farin í gloymskuna, so livir enn í minninum hvussu høgt hesir menn virðismettu okkara mál, ja, tað var mangan fyrri meg eins og kindu teir hvørjum orði, áðrenn tað varð latið leyst at fara.

Tíðir broytast, men tá ið nú eyðsæð ein og hvør kann seta seg niður og skriva, útgeva og fáa góðkent (!!!) eina føroyska orðabók út frá tí tilvildarlugu sið-, fagurfrøðiligu og politisku tilvitskulegu, hann/hon nú einaferð hevur megnað at ment seg fram til, kundi tað kanska fyrri onkran havt áhuga at nomið varð eitt sindur við tær mongu orð- og málskapansøgur, vit finna í gomlum mýtum og átrúnaðarlærum.

Í skapanarsøgu Halgubókard verður **makt orðsins** lýst við: «Og Guðs andi lá á vøtnum. Og Guð segði: Verði ljós!» Og tað varð ljós» (J. Dahl).

Jóhannes evangelistur lýsir ófatiliga **undur orðsins** við hesum orðum (1.1): «Í fyrstuni var orðið, og orðið var hjá Guði, og orðið var Guð». Og í 1.14: «Og orðið (Logos) varð hold og tók bøg okkara á millum» (J. Dahl).

Í Eddu finna vit **skapansøgu orðsins** – okkara mál – útgreinað næstan í æsir. Vit frætta (Hávamál) hvussu Óðin ofraði seg sjálvan «særdur av spjóti givið Óðini – sjálur til mín sjálvs –», so menniskjur nær kundu læra «rúnurnar», tvs. **orðið** (trytt úr Ivar Mortensens Egnund: «Eddakvæde»):

Eg veit at eg hekk í vindgösa træ nærur nýggju særdur av spjóti, givið Óðin – sjálur til mín sjálvs – í trænum sum eingin veit úr hvørjum rötum, tað er runnið.

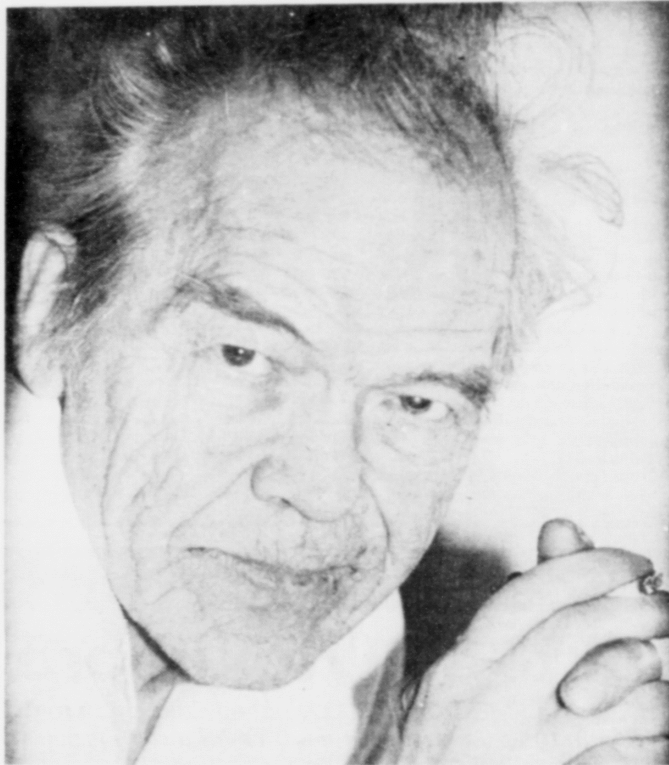
Ei mær var borið breyð ella mjóð. Niður eg hugdi, til rúnur eg sá. Tók tær rópandi og fali so niður.

Nýggju gandasangir fekk eg frá viðagita soni Boltorns pápi Beslu; og drekka eg fekk av tí dýrabara mjóði oystur upp úr Óðreri. Hvar er so 'vindgösa træ... sum eingin veit úr hvørjum rötum tað er runnið? Tað er sjálvandi 'lungatráið' – træ andadráttisins – ið breiðir seg í okkara brósti, og sum hevur 'rötur' alla staðni «sum eingin veit» – t.e. har menniskjur nær ferðast og anda. Luftstreymurin úr lungunum má umskapast, so hann kann bera fram orð. Sbr. eisini við Genesis 2.7: «Guð... blásið lífsanda í nasar hans» (J. Dahl).

Óðin hyggur eftir rúnunum (her í tydinginum loynilg skrifttekin í náttúruni). Hann tekur tær rópandi og fellur so niður. Hvar finnur Óðin rúnur nar? Eisini her gevur Edda okkum svar: «Á Hildarhegg lærir valkyrjan Brynhild (Sigurdrívumál) Sjúrd, at rúnurnar finnast sum eitt tagnað mál í náttúruni: í øllum skapningum, í øllum tí, sum glampar, glittrar, neistrar, bylgjar, brýtur, livir og lokkar. Alt hetta má inn í málið, má endurskapast í ljóðverkinum.

Men skulu rúnur nær vera meira enn bert ymisk lät og ljóð, mugu tær bera fram menniskjuvilja, -upplivingar og -kenslur, mugu fáa eitt innihald, ið ikki er at finna í náttúruni. Óðin má tí drekka av tí «dýrabara mjóði, oystur upp av Óðreri». Óðreri merkir beinleiðis «tað sum hevur árini á sinni». Mjóðurin er her visdomsdrýkkurinn í Mimisbrunnin, í heimsminnisbrunninum. T.e. fyrri at verða menniskjuorð má **minnismegin** gjøgnumtreingja og vevast inn í náttúruljóðini.

Vit vita, at Óðin mátti seta annað eygað í veð fyrri mjóðin. Hvi? – Tann, sum heilt og fult vil royna at minnast, má fyrst og fremst gera segleysan av nú'num, og tað er einki, ið leinkjar menniskjuni meira til nú'io enn júst sjónin – eygað. Óðin veðsetur tí eygað, men hin vegin verður nú orðið – okkara mál gjøgnumstreymað og ríkað av einum ótømandi minni. Ja, tað er valia at taka munnin ov fullan at siga, at alt fólk-sins minni – øll fortíðin – er vovin inn í móður málið. «Nætur nýggju» og «nýggju gandasögur» – hvat merkir tað? – Í øllum gomlum mýtum, Halgubók i-roknaðari, kunnu vit finna, at menniskjutalið er 10 (okkara 10 fingrar eru ein

høvuðstreitin fyrri at kunna skapa og menna). 9 gud-dómsmaktir (hierarki) eru 'oman fyrri' okkum, siga mýtturnar (í Biblíuni verða tær nevndar í hesari røð: Einglar, Erkieinglar, Arkai, Exusai, Dynamis, Kyriotetes, Trónur, Kerubim og Serafim). Í heimskendu bókini hjá Dante (1265–1321), «Tann guddómliki sjónleikurinn», greiðir hann m.a. frá, hvussu hann í einari dreymsjón ferðadist gjøgnum hesi 9 menning-arstigin (9 'gandasögur') heilt til Paradis. Vølván í Vølvspá sær eisini 'nýggju heimar' og sum tann tiggunda sær hon 'heilaga stórtíð' Yggdrasil (Ygg = eg, drasil = draga/bera, egberri) tvs. menniskjuna.

Namnið Wodan, ið var navn Óðins hjá germanum í bronsueldini (1500–500 f. Kr.) hongur málfrøðiliga (onomasiologiskt) saman við Buddha eins og Edda hongur saman við Veda. Tær mongu ymisku indisku átrúnaðarlærurnar (hindu-isma, buddhisma, jain-isma, sikhisma o.fl.) hava allar sín uppruna í 'Vedakvæðunum'. Í Rig-Veda kvæðunum er «Brahman-tað heilaga orðið, ella rættari: Tann virkandi megin í tí heilaga orðinum – t.e. tann kraftin, sum ger vedisku kvæðini so ársimikil. Fåur hevur sum júst før-

oyingurin so beinleiðis kvæðunum fyrri at takka, at hann í dag (enn) hevur sitt eigna livandi mál.

Brahman – 'heilaga orðið' – er fyrri indaran 'tilverunnar hægsta prinsipp': tann skapandi og berandi andaliga kraftin í heiminum. Grundhugmyndina finna vit í teimum tveimum sonevndu «Stóru orðunum» (í Upanishad: 1) «Hetta er tú» og 2) «Eg eri Brahman!». Her verður beinleiðis sagt, at okkara «eg» er samlikt við andaligu frumgrund heimsins. Smbr. Paulus: «Ikki eg, men Kristus í mær» og Mós. 2., 3.14: «Tá segði Guð við Móses: Eg eri tann sum 'Eg eri'. Soleiðis skalt tú siga við Israelsmenn: 'Eg eri' hevur sent meg til tykkara» (J. Dahl).

Orð eru eitt tveggjað sverð. Tey kunnu eggja til og skapa frælsi og menning eitt tíðarbil, meðan somu orð í næstu letu kunnu trælbinda og drepa. Mær nýtist her bert at minna á 200 ára gomlu fronsku kollveltingarorðini: «frælsi, javnaður og brøðralag». Orð, ið fingur menniskjur í milliónatali at ofra alt, tey áttu, í vón um ein betri heim at liva í, men so sanniliga eisini orð, ið hava verið og áfram verða nýtt sum sleiggið fyrri at knúsa

og trælbinda øðr visi hug-andi menniskjur.

Í álitinum (1978/79) um nógv umrøddu IRF-rusk-brennistøðina verður sagt: «Tað at fólk **uttan ómak** sleppa at skriva/stavseta ALT júst so sum teimum sjálvum lýstir (ella sum t.d. tosað verður eitt nú á Skarv, í SMS, á Kata Horninum o.s.fr.), er ein fyrirtreitin fyrri, at tað í heila tíð loysir seg at fara undir umhugsan av eini heilardrøyn fyrri føroyska málið.

Fyri sløkum 20 árum síðani varð við øðrum orðum alment sligið fast, at vit føroyingar vóru **alislaga** (fysiskt) **so dovnir**, at skuldi náttúra og bústaðarekir ikki tynast vegna okkara dalking, mátti fólk 'uttan ómak' sleppa av við alt burturkast. Har afturat verður so í dag alment (í hvussu so er fyrri almennar pengar) sligið fast, at vit eru **andaliga so dovnir**, at okkara mál verður týnt, um ikki fólk uttan ómak sleppa at skriva/stavseta, so sum teimum sjálvum lýstir.

«Vårt land skal nú fostra eitt **dovið** ravnaslag!» sigur Fróðskaparfelagið við nýggju orðabókini.

Goethe hevði her helst latið Mephistopheles háðandi siga: Vilt tú málið skilja og lýsa, andan tú fyrst má gjølla

úthýsa! So situr tú har við orðunum í hond – bert torvar tíværri tey andaligu bond.

Eyðun Andreassen, lektari á Føroyamálsdeildini, næstformaður í Fróðskaparfelagnum og ein av ábyrgdarutgevarunum av umrøddu orðabók sigur, at okkara mál má røkast demokratiskt, men sigur samstundis bart út (Sosialurin 6. jan.), at tey, ið ikki hava somu meining sum hann um orðabókina, hava «**óintelligentar**» meiningar. Talan er her um tær viðmerkingar Hogni Debes Joensen hevur til orðabókina í Dimmalætting og Sosialinum 4. jan.

Nú er so bert at steðga eftir at tú, Eyðun Andreassen, stigur fram og skýrir Vigdis Finnbogadóttir fyrri at hava sera óintelligentar meiningar, tí hon – eins og flest allir íslendingar við henni – er av tí áskoðan, at einki er verri fyrri tjóðina enn júst málðalking. Ja, hon ívaðist í sinari nýggjarsrøðu ikki í, at tað fremst av øllum var tað sterka samanhaldið í málspurn-inginum, ið hevur gjørt at Ísland í dag stendur seg so væl bæði mentanarliga og búskaparliga.

Bert í og gjøgnum málið finnur fólk ið sín samleika, ið er fremsta treytin fyrri at vit kunnu virka fræls og í kærleika til ger nging. Mál-ið er og má vera tann livandi andaligi myndugleiki, ið bindur okkum saman – «ger» okkum til føroyingar. Tí mugu vit virða og verja málið, og fram um alt mugu vit kunna lita á tey fólk, ið eru sett at rokja málið.

Einki annað enn ráksnú-in (opportunnism) ert tú, Eyðun Andreassen, tí tú sigur at vit hava verri enn so orð fyrri øllum, ið finst í oljuvinnuni, og tí spyrst so um vit skulu steðga við hesari vinnu, til øll hesi orð eru umsett til føroyskt. Málsliga hava vit megnað at komið inn í edv-öldina uttan mein, og fyrri óivað flest øll eru tað í dag heilt onnur og nógv ferðir meira vanda-mikil «oljutrøll», vit skulu verða okkum fyrri, enn tæy smáu orð-oljutrøllini tú lestst vera so bangin fyrri.

Nei, Eyðun Andreassen – hví ikki siga sum er, og sum óivað øll longu hava varhugan av: Nýggja orðabók-in er einki annað enn ein ljót spegilsmynd av tí ósemju, sum valdar á Føroyamálsdeildini.

Annars havi eg altíð hoyrt, at bert «óintelligentir» høvundar svara uppá aftur tey ummæli/afstanningar teir fáa á egnar bókmentir – –

Tormóður Dahl